

Innst. S. nr. 232.

(1998-99)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om årsmelding for 1998 fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget)

Dokument nr. 16 (1998-99).

Til Stortinget.

1. SAMMENDRAG

1.1 Om utvalget, bakgrunn og sammensetning

Stortinget vedtok 18. juni 1993 å etablert en parlamentarisk basert kontrollordning for den militære etterretnings- og sikkerhetstjenesten, og for politiets overvåkingstjeneste, jf. lov av 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste, samt utfyllende instruks til loven gitt av Stortinget 30. mai 1995. Loven fastsetter at kontrollen skal utføres av et utvalg bestående av 7 medlemmer, herunder leder og nestleder, som alle velges av Stortinget. Funksjonsperioden er 5 år.

Det er foretatt visse endringer i sammensetningen av utvalget i perioden fra opprettelsen 26. mars 1996. Stortinget valgte 29. mai 1998 bl.a. Agnes Reiten og Kjersti Graver til nye medlemmer etter Per N. Hagen og Aud-Inger Aure som ved regjeringsdannelsen etter stortingsvalget i 1997 trådte ut av utvalget. Rikard Olsvik ble valgt til ny leder, og Svein Grønnern til ny nestleder.

Utvalget har i dag følgende sammensetning (funksjonsperiodens utløp):

Rikard Olsvik, Rindal	leder	30. juni 1999
Svein Grønnern, Oslo	nestleder	30. juni 2001
Elsa Eriksen, Lenvik		30. juni 2001
Oddrunn Pettersen, Berlevåg		30. juni 2001
Stein Ørnhøi, Tvedestrand		30. juni 1999
Agnes Reiten, Torvikbukta		30. juni 2001
Kjersti Graver, Bærum		30. juni 1999

I perioden fra november 1997 til juni 1998 bestod utvalget av kun 5 medlemmer. Rikard Olsvik fungerte i denne perioden som utvalgsleder.

Endring av utvalgets instruks

Stortinget vedtok 12. februar 1998 å endre § 1 i utvalgets instruks slik at innstillingsmyndigheten til

valg av nye medlemmer ble overført fra valgkomiteen til Stortingets presidentskap, jf. Innst. S. nr. 77 (1997-98) fra kontroll- og konstitusjonskomiteen og Dokument nr. 8:31 (1997-98). Begrunnelsen for endringsforslaget var hyppig utskifting av medlemmer, og at disse hadde gått over i sentrale politiske stillinger. Det kunne ifølge forslagsstillerne ikke sees bort fra at en partimessig oppnevning i regi av valgkomiteen kunne svekke utvalgets troverdighet og de kontrollerte tjenestenes tillit til utvalget. Komiteen understreket i innstillingen at utvalget må ha nødvendig tillit og integritet både overfor Stortinget, de kontrollerte tjenester og offentligheten.

1.2 Utvalgets virksomhet i 1998

I løpet av året har utvalget gjennomført 26 inspeksjoner og avholdt 16 arbeidsmøter, samt møter med justisminister Aud-Inger Aure, og forsvarsminister Jostein Fjærvoll og forsvarssjef Arne Sollie.

Utvalget har besøkt kontrollmyndighetene i Nederland og i Sveits som har parlamentariske kontrollordninger for sine hemmelige tjenester, samt avvirket møte med den nederlandske ombudsmannen, som behandler klager fra enkeltpersoner rettet mot de hemmelige tjenester. Hensikten med møtene var å få kunnskap om hvordan kontrolloppgavene utføres, hvilke prioriteringer som foretas, hvilke generelle problemstillinger kontrollorganene møter og hvordan de håndteres.

Det har i 1998 kommet inn 21 klagesaker til utvalget mot 58 i 1997. 17 av klagesaker rettet seg mot politiets overvåkingstjeneste, mens 4 rettet seg mot FO/S og gjaldt saker om nektelse og fratakelse av sikkerhetsklarerer.

Det er opprettet 14 saker som er tatt opp av eget tiltak. Disse fordeler seg jevnt på tjenestene, men med hovedvekten på politiets overvåkingstjeneste.

Ved årsskiftet 1998-99 hadde utvalget 4 uavsluttede klagesaker, og 11 uavsluttede saker tatt opp av eget tiltak.

Utvalget arbeider med å knytte til seg ekspertise innenfor tele- og datakommunikasjon på mer permanent basis, jf. kontrollloven § 10. Dette for å kunne gjennomføre en effektiv og troverdig kontroll med den utviklingen som pågår.

Når det gjelder regelsituasjonen for tjenestene er sikkerhetsloven fortsatt ikke trådt i kraft for Forsvarets sikkerhetstjeneste og FO/S, imidlertid er flere av lovens bestemmelser ved rundskriv gitt anvendelse. Justisdepartementet har, i samarbeid med OVS, arbeidet med et nytt rundskriv om arkivhold og registrering for POT. Dette arbeidet er ikke ferdig.

På grunn av gammelt edb-utstyr og de krav som stilles til håndtering av gradert informasjon er en total utskifting av utstyret nødvendig. Dette var ikke kjent for utvalget da budsjettet ble utarbeidet og det kan bli nødvendig å søke om en tilleggsbevilgning. Utvalgets budsjett for 1998 var på kr 2 323 000. Utvalget hadde et mindreforbruk på kr 131 048 som bl. a. skyldes at husleien for 1998 ble belastet 1997-regnskapet, samt mindre utgifter til godtgjørelse og reiseutgifter. Det arbeides nå med å skaffe utvalget lokaler som er mer praktiske og bedre tilrettelagt for håndtering av gradert informasjon.

1.3 Politiets overvåkingstjeneste (POT)

Utvalget har i 1998 gjennomført 7 inspeksjoner i Overvåkningssentralen (OVS). Det er gjennomført inspeksjoner ved 2 av POTs regionsentraler og av to POT-enheter på distriktsnivå, samt av POT-enheten hos Sysselmannen på Svalbard. Utvalget har nå gjennomført inspeksjon ved samtlige regionsentraler.

Utvalgets inntrykk er at de omstillingsprosjektene som er igangsatt, jf. årsmeldingen for 1997, har blitt fulgt opp og at gjennomføring skjer relativt raskt. Spesielt nevnes skillet mellom etterforskning og forebyggende arbeid hvor det er etablert en egen retts- og påtaleenhet i OVS som bidrar til å opprettholde fokus på dette skillet.

Lamark-saken

I henholdt til utvalgets instruks § 4 første ledd falt Lamark-saken i utgangspunktet utenfor kontrollområdet til EOS-utvalget da utvalgets kontroll ikke omfatter "utlendinger hvis opphold er knyttet til tjeneste for fremmed stat". Utvalget fant det imidlertid riktig å gjennomgå saken på bakgrunn av den offentligheten saken fikk og de påstander som ble fremsatt, jf. kontrollloven §§ 2 og 3. Et viktig formål var også å få brakt på det rene om etterforskningen av saken hadde berørt enkeltpersoner som omfattes av utvalgets kontrollansvar.

Etter de undersøkelser som er gjort, har utvalget ikke funnet grunnlag for å anta at annet enn rent faglige vurderinger lå til grunn for overvåkingssjefens beslutning om å oversende saken til departementet med forslag om utvisning, og for valg av tidspunkt. Det viste seg at etterforskningen heller ikke hadde berørt andre enkelt-

personer på en måte som ga grunnlag for videre undersøkelser.

Saken aktualiserer også spørsmål om forholdet mellom EOS-utvalgets og Sefos oppgaver. I praksis vil utvalget være tilbakeholden med å gå inn i saker som naturlig hører under Sefo.

Årsaken til at OVS ikke informerte utvalget om Lamark-saken var at OVS mente saken ikke var omfattet av orienteringsplikten når etterforskningen var rettet mot personer som gjorde tjeneste for en fremmed stat. Utvalget fant ikke grunnlag for å rette kritikk mot denne vurderingen. Det kan imidlertid ha uheldige konsekvenser for kontrollen dersom det heller ikke blir gitt en viss generell informasjon om slike saker. Utvalget skal være orientert om den løpende virksomhet i tjenestene, og hvor det foreligger særlige grunner, kan utvalget også utøve kontroll i saker som i utgangspunktet ligger utenfor kontrollområdet. Utvalget har på denne bakgrunn bedt overvåkingssjefen om at det heretter blir gitt en viss generell informasjon også om denne type saker.

Sideregistre i POT

På initiativ fra overvåkingssjefen ble utvalget orientert om at det var etablert flere edb-baserte interne arbeidsregistre/sideregistre ved avdelinger i OVS. De aller fleste var rene personregistre, opprettet fra 1990 og fremover. Disse synes ikke å ha vært kjent for Lund-kommisjonen, derimot fremgår det av Danielson-utvalgets innstilling (NOU 1998:4), at de var blitt orientert om sideregistrene. Registerne som hadde vært ukjent for ledelsen ved OVS, og som man var blitt først oppmerksom på gjennom arbeidet til en intern prosjektgruppe som hadde i oppgave å se på registreringspraksis. Registerne fungerte som arbeidsverktøy med midlertidig registrering, hvor opplysninger ble nedtegnet og oppbevart i første fase inntil det kunne tas stiling til om de enten skulle overføres til POTs sentrale arbeidsregister (NCR) eller slettes. OVS anførte å ha anledning til å foreta denne type midlertidige registreringer for verifisering og kvalitetssikring, men erkjenner at prosjektgruppens funn viste at praksis hadde gått lenger enn hva som var nødvendig ut fra et slikt formål. Også ved enkelte regionale og lokale ledd i POT var det i en viss utstrekning etablert sideregistre.

Utvalgets gjennomgang av prosjektgruppens rapport viser at enkelte registre hadde et nokså stort omfang med registreringer som til dels var flere år gamle.

Det er alvorlig når det viser seg at det skjer en nokså omfattende registrering utenfor NCR, som ikke har vært underlagt kontroll, verken internt eller eksternt. Utvalget oversendte OVS en liste over klagesaker som var avsluttet, og disse ble sjekket mot sideregistrene. Det viste seg at det på flere navn var registreringer i sideregistre, men etter at disse var nærmere gjennomgått, kunne utvalget konkludere med at opplysningene ikke ga grunnlag for å endre konklusjon eller foreta videre undersøkelser i noen av sakene. Nye klagesaker sjekkes rutinemessig også mot sideregistrene. Rapport-

ten resulterte i utarbeidelse av et nytt registreringsrundskriv for POT i samarbeid med Justisdepartementet. Arbeidet med rundskrivet er forsinket. Utvalget vil i første halvår 1999 se nærmere på de enkelte sideregistre i OVS, mens det i regionale og lokale ledd vil følges opp ved de ordinære inspeksjoner.

Generelt om registreringspraksis og regelsituasjonen

Utvalgets generelle inntrykk ved inspeksjoner av de ytre ledd i POT, er at det er en høy grad av bevissthet omkring de rettssikkerhetsmessige aspekter ved den virksomheten som drives, men at det råder usikkerhet med hensyn til hvilke kriterier m.v. som gjelder for å nedtegne og registrere personopplysninger. Inspeksjoner viser usikkerhet på om vilkårene for å opprette personsak foreligger, samtidig som det i det praktiske arbeidet oppleves et behov for å kunne ta vare på opplysningene, noe som . vanskeliggjør utvalgets kontroll. Av denne grunn haster det med å få ferdig det lenge varslede registreringsrundskrivet.

Prosessfullmektig i kjæremålssaker

Utvalget har inngått avtale med advokat Ole Jakob Bae i forbindelse med en evt. bruk av § 7 i kontrollloven hvor utvalget kan påkjære rettslige kjennelser og beslutninger om straffeprosessuelle inngrep når siktede selv ikke er kjent med dem. Utvalget har så langt ikke hatt saker hvor det har vært vurdert som aktuelt å benytte kjæremålsadgangen.

Andre saker vedrørende politiets overvåkingstjeneste

Stortinget har vedtatt en midlertidig lov om innsyn i POTs arkiver og registre der det er bestemt at saker som har vært behandlet av innsynsorganene ikke kan bringes inn for EOS-utvalget. Det er etter dette i utgangspunktet ikke grunn til å anta at innsynsorganenes arbeid vil berøre utvalgets virksomhet. Innsynsordningen medfører at det er mindre grunn for utvalget til å gå inn og undersøke forhold som ligger så langt tilbake i tid at de omfattes av innsynsorganenes arbeidsområde. Det er forutsatt i forarbeidene til innsynsloven at innsynsorganene skal sende utvalget kopi av sine avgjørelser. Dette er hensiktsmessig for enkelt å kunne føre kontroll med om personer som klager til utvalget har hatt sin sak til behandling hos innsynsorganene.

Klagesaker

Utvalget mottok i 1998 17 klagesaker mot POT. De fleste gjaldt mistanke om ulovlig overvåking og/eller registrering, og er undersøkt av utvalget, mens enkelte rene innsynsbegjæringer som er innkommet, er blitt avvist. Disse klagerne er blitt orientert om den kommende innsynsordningen. Ingen av de realitetsbehandlede sakene har gitt grunnlag for kritikk av POT.

1.4 Forsvarets sikkerhetstjeneste

Utvalget har i 1998 gjennomført 4 inspeksjoner i Forsvarets overkommando/Sikkerhetsstaben (FO/S).

Det er gjennomført inspeksjon av personellsikkerhetstjenesten ved 5 militære klareringsmyndigheter, samt i Direktoratet for sivilt beredskap, og i Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Utvalget har fått fremlagt alle klageavgjørelser i klareringssaker. Det er ikke fremlagt klageavgjørelser som har resultert i kritikk eller anmodning om ny behandling.

Utvalgets generelle inntrykk er at FO/S legger stor vekt på de rettssikkerhetsmessige sidene ved personkontrolltjenesten og sikkerhetsklarering, og at det arbeides planmessig for å sikre at slike hensyn blir ivare tatt av klareringsmyndighetene.

Ved inspeksjon av de ovennevnte avdelinger og etater har utvalget ikke funnet forhold som har gitt grunnlag for kritikk. En gjennomgående problemstilling er imidlertid at det kan synes å bli lagt for liten vekt på arbeidet med makulering av uaktuelle saker. Dette vil bli fulgt opp ved senere inspeksjoner.

Stikkprøvekontroller av ikke påklagede klareringsnektelser

Med bakgrunn i tallmateriale for 1997 fra FO/S som viste at ca. 30 pst. av klager over klareringsnektelser ble tatt til følge, samt at de aller fleste nektelser ikke blir påklaget har utvalget foretatt to inspeksjoner med stikkprøvekontroller av nektelser som ikke påklages. Kontrollen har ikke avdekket åpenbare feilavgjørelser, men enkelte problemstillinger er diskutert med FO/S.

En slik problemstilling gjelder betydningen av lovlig militærnektning ved senere klareringer for tjeneste eller stillinger i Forsvaret. Når det gjelder sivile tjenestepliktige som søker seg tilbake til de militære ruller og ønsker å gjennomføre militærtjeneste, synes det å ha vært en nokså vanlig praksis at disse ikke gis vernepliktsklarering. En slik praksis må anses uheldig i forhold til kravet om at klareringsavgjørelser skal baseres på en individuell og konkret vurdering i det enkelte tilfelle. FO/S har nå presisert overfor Forsvarets klareringsmyndigheter at det i denne type saker ikke skal legges vekt på selve beslutningen om å nekte militærtjeneste, men se på den underliggende begrunnelse for å søke seg tilbake, og vurdere denne opp mot vilkårene for klarering. Det synes ikke å ha vært noen tilsvarende praksis når det gjelder tidligere sivilarbeidere som søker seg til sivile stillinger i Forsvaret som krever klarering. Det er få saker av denne type, men problemstillingen er kjent for Forsvarets klareringsmyndigheter.

En annen problemstilling gjelder notoriteten og presisjonen på de opplysninger avgjørelsene baseres på. I enkelte saker har det vært lagt vekt på opplysninger om henlagte forhold. Utvalget har her påpekt at det bak den enkelte henleggelseskode kan skjule seg vidt forskjellige forhold, og at klareringsmyndighetene derfor bør innhente nærmere opplysninger hvis det er aktuelt å trekke henleggelse inn i vurderingen. FO/S har sagt seg enig i dette.

Faktagrunnlaget ved avgjørelser om

sikkerhetsklarering

Før en person kan gis sikkerhetsklarering, skal det foretas en personkontroll, noe som alltid skal omfatte undersøkelser i POTs registre. Utvalget har ved inspeksjoner i OVS gjennomgått personkontrollsaker hvor OVS har gitt såkalt negativ påtegning til klareringsmyndigheten. Påtegningsene har i det alt vesentlige dreid seg om høyreekstrem aktivitet eller tilknytning, og de fleste sakene har dreid seg om personkontroll for vernepliktsklarering.

I flere av sakene har påtegningen vært svært kortfattet og lite konkret. Fra et rettssikkerhetssynspunkt kan det rettes innvendinger mot at avgjørelser om sikkerhetsklarering, som kan ha vesentlig betydning for den det gjelder, baseres på så vidt generelle opplysninger. Dette særlig sett på bakgrunn av at denne type opplysninger er gradert, slik at begrunnelsesplikten ikke vil gjelde. Dermed fratras vedkommende muligheten til å korrigere eller imøtegå opplysningene ved en eventuell klage. Utvalget har på generelt grunnlag tatt problemstillingen opp med FO/S.

Politiets rapporteringsplikt etter påtaleinstruksen § 5-7

Politiet er i henhold til påtaleinstruksen § 5-7 pålagt en nokså omfattende plikt til av eget tiltak å gi melding til militære myndigheter om "strafferettslige forføyninger" mot militærpersoner. Denne meldeplikten er av betydning i klareringssammenheng. Den gir klareringsmyndighetene mulighet til å reagere rettidig og adekvat overfor personell som allerede er klarert. Ved de inspeksjoner utvalget har gjennomført, både ved militære avdelinger og i FO/S, er det gitt uttrykk for at politiets overholdelse av meldeplikten er mangelfull. Ved gjennomgang av klagesaker i FO/S har utvalget også sett eksempler på at informasjon om straffbare forhold som først blir kjent for klareringsmyndigheten etter flere år. Den som er klarert har et selvstendig ansvar for å gi opplysning om forhold som kan være av betydning for klareringen, og unnlater her vil i seg selv tale mot å opprettholde eller fornye en klarering. Videre kan ulik praksis ved politidistriktene føre til forskjellsbehandling.

Problemet ble tatt opp med Justisdepartementet som igjen undersøkte praksis ved noen politidistrikter, og som fant at rapporteringen ikke alltid foregikk i samsvar med påtaleinstruksens bestemmelser. Saken ble tatt opp med riksadvokaten, som i brev til statsadvokatembetene innskjerpet rapporteringsplikten, og ba om at statsadvokatene ved inspeksjoner kontrollerer at politiet har etablert rutiner som sikrer at bestemmelsen følges.

Avlesing av STRASAK ved personkontroll

I henhold til overvåkingsinstruksen og gjeldende personellsikkerhetsdirektiver, skal OVS ved personkontrollanmodninger også foreta undersøkelser i det sentrale straffe- og personopplysningsregisteret SSP (avsluttede saker), i bøteregisteret, og i politiets sen-

trale straffesakjournal (STRASAK) (primært uavsluttede saker).

60-70 000 klareingsanmodninger sendes årlig elektronisk fra Forsvaret til OVS. I dag kontrolleres ikke disse sakene mot STRASAK. Derimot blir anmodningene fra klareringsmyndigheter i den sivile forvaltning (5-6000 årlig) som blir fremsendt skriftlig kontrollert mot STRASAK.

At gjeldende direktiver ikke følges er utilfredsstillende i forhold til kravet om en forsvarlig personkontroll, særlig med tanke på de høyeste klareringsnivåene og det er en viss fare for tilfeldighet i saksbehandlingen fordi det ikke vil fremkomme dersom slike opplysninger er utelatt i egenopplysningseskjemaet.

Problemet skyldes hovedsakelig datatekniske forhold. Det er utvalgets inntrykk, etter å ha fått fremlagt korrespondanse mellom FO/S, OVS og departementet, at det kan synes å være medvirkende at spørsmålet om den fremtidige organiseringen og plasseringen av funksjonen som nasjonal sikkerhetsmyndighet er under utredning, jf. forslag fra Danielsen-utvalget i NOU 1998:4. Utvalget har tatt saken opp med Justisdepartementet, og anmodet om å forsøke å få fortløp i saken.

Inspeksjon ved Forsvarets bygningstjeneste i Nord-Norge (FBTN)

Til tross for at FO/S er eneste klareringsmyndighet for næringslivsansatte hadde Forsvarets Bygningstjeneste i Nord-Norge (FBTN), i hastesaker, i en periode (for 1997 33 dokumenterte) gitt klarering ifm. oppdrag på Forsvarets bygg og anlegg. Klarering ble gitt etter kontakt til lokal POT, for sjekk mot straffe- og bøteregisteret. Denne praksisen er nå brakt til opphør og rutinen er blitt innskjerpet. Utvalgets inspeksjoner bekreftet den fremstilling FO/S hadde gitt. For utvalget var det særlig viktig å påse at de nektelser som var blitt gitt, kunne identifiseres og gjennomgås av kompetent klareringsmyndighet, dvs. FO/S for å få brakt på det rene om avgjørelsene var materielt feilaktige, og om de i tilfelle hadde fått negative konsekvenser for dem det gjaldt. Etter anmodning fra utvalget undersøker nå FO/S sakene.

Utvalget ble ved POT-enheten i Harstad orientert om praksis og prosedyrer ved personkontrollanmodninger fra Forsvaret i hastesaker. Først i april 1998 var det gitt retningslinjer fra sentralt hold om hvordan underliggende ledd i POT skulle forholde seg i denne type saker. De nye retningslinjene pålegger underlagte ledd å melde inn alle slike personkontroller til OVS på fastsatt skjema, med opplysning om rekvirent, type undersøkelser m.v.

Vernepliktsklareringer - andel registrerte i straffe- og bøteregisteret

En relativt stor andel av personellet som undergis personkontroll i forbindelse med førstegangstjeneste, er registrert i SSP og/eller det sentrale bøteregisteret. I 1998 i alt 18 pst. hvor ca. halvparten ble nektet klare-

ring, noe som medfører at vedkommende stenges ute fra militær utdanning, i tillegg fra en god del tjenestesteder og typer tjeneste. Andre konsekvenser er at den enkelte også kan utelukke en fra stillinger i det sivile som krever sikkerhetsklarering. Informasjon om klageadgang er viktig, og om den muligheten man har til å søke om klarering etter en viss tjenestetid dersom man skikker seg vel og kan få referanseuttalelse.

Klagesaker

Utvalget har mottatt 4 klager på klareringsnektelser og fratakelse i 1998. Samtlige er avsluttet uten kritikk.

Utvalget har gjort det klart overfor FO/S at eventuell klager i saker som har vært fremlagt for utvalget, vil bli realitetsbehandlet.

1.5 Forsvarets etterretningstjeneste

Utvalget har i 1998 gjennomført 3 inspeksjoner i Forsvarets overkommando/Etterretningsstaben (FO/E). Det har i 1998 ikke vært foretatt inspeksjon av etterretningstjenestens ytre enheter, eller av etterretningsfunksjoner ved militære avdelinger.

Inspeksjon av FO/Es arkiver

Ett felles sentralt arkiv for tjenesten ble etablert etter at alle avdelingene ble samlet på Lutvann. De tidligere avdelingsarkivene ble avsluttet, men befinner seg fysisk i det nye sentralarkivet. Søk i arkivet krever 5 arkivnøkler som dels har ulik oppbygging, og likeledes tilgang til 5 ulike saksjournaler. Det har for utvalget vist seg vanskelig å finne frem i de avsluttede arkivene. God tilgang til tjenestenes arkiver er en helt nødvendig forutsetning for å kunne utføre de pålagte kontrolloppgavene, noe som ikke lot seg gjøre. Dette ble påpekt i brev til FO/E etter inspeksjonen. Forholdene er nå lagt bedre til rette.

Behovet for sakkyndig bistand ved inspeksjoner

Etter utvalgets vurdering er det nå behov for å benytte sakkyndig bistand også ved kontrollen av Forsvarets etterretningstjeneste da kontrollansvar også omfatter virksomheten ved lyttestasjoner og radaranlegg. Utvalget har kommet til at en reell kontroll av den elektroniske etterretningstjenesten ikke kan foretas uten sakkyndig bistand. Utvalget vil arbeide med dette i 1999.

1.6 Erfaringer med kontrollvirksomheten

Utvalget har kommet til at det vil være nødvendig i større grad å benytte sakkyndig bistand til deler av kontrollvirksomheten bl.a. med bakgrunn i den teknologiske utviklingen, men også fordi virksomhetene er komplisert og tidkrevende å sette seg inn i. En mulighet kan være å øke antall inspeksjoner og i tillegg mer bruk av sakkyndig bistand. Bruk av sakkyndig bistand reiser også et kostnadsspørsmål. Utvalget vil komme tilbake til disse spørsmålene i forbindelse med evalueringen av kontrollordningen som skal skje innen utløpet av denne stortingsperioden.

Utvalget vil påpeke den fortsatte nedgangen i antall klagesaker. Dette bekrefter ytterligere inntrykket av at det er inspeksjonsvirksomheten som blir det sentrale ved utvalgets virksomhet.

1.7 Utvalgets innsynsrett

Etter kontrollloven § 4 har utvalget krav på innsyn i tjenestenes arkiver og registre. Utvalget har hele tiden nøye fulgt bestemmelsen i instruksen § 5 om at det ikke skal søkes et mer omfattende innsyn enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene.

Videre viser utvalget til bestemmelsen i instruksen § 6 "Tvist om innsyn og kontroll". Utvalget har lagt til grunn at de enkelte tjenestene ikke har anledning til å frata utvalget innsyn i graderte opplysninger som faller inn under utvalgets kontrollområde, men at det er utvalget som skal foreta vurderingen av i hvilken grad det er nødvendig med innsyn i slike opplysninger.

I samsvar med § 13 nr. 2 i utvalgets instruks gjøres Stortinget oppmerksom på at det foreligger graderte opplysninger i en sak der omfanget av utvalgets innsynsrett er tatt opp.

Stortingets presidentskap mottok 12. mai 1999 et brev fra EOS-utvalget vedrørende EOS-utvalgets innsynsrett, vedlagt dette fulgte utvalgets uttalelse. Komiteen mottok samme dag kopi av brevet, dette følger som vedlegg til innstillingen.

I forbindelse med komiteens behandling av saken var utvalgsleder Rikard Olsvik invitert til høring i komiteen 18. mai 1999. I tillegg til Olsvik møtte utvalgsmedlem Kjersti Graver og sekretær Hakon Huus-Hansen.

Komiteen har videre i forbindelse med sin behandling mottatt forsendinger av gradert informasjon fra Forsvarsdepartementet til Stortinget og til kontroll- og konstitusjonskomiteen.

Videre møtte forsvarsminister Løwer i komiteen 7. og 9. juni 1999 for å redegjøre nærmere for saken. Komiteen mottok 8. og 9. juni 1999 brev fra forsvarsministeren som bl. a. innebar avgradering av statsrådets brev til Stortingets presidentskap av 21. april 1999 med vedlegg av 16. april 1997 fra tidligere forsvarsminister Jørgen Kosmo til forsvarssjefen, samt brev av 19. mai 1999 fra statsråden til Presidentskapet. I tillegg fulgte kopi av avgradert brev av 6. oktober 1998 fra tidligere forsvarsminister Dag Jostein Fjærvoll og brev fra forsvarsminister Eldbjørg Løwer til EOS-utvalget av 22. mars 1999. Komiteen mottok også brev 10. juni 1999 fra forsvarssjefen hvor Forsvarsdepartementets vedlegg til brev av 8. juni 1999 til komiteen ble avgradert. Disse følger som vedlegg til innstillingen.

2. KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Inger Lise Husøy, Laila Kaland, lederen Jørgen Kosmo og Morten Olsen, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen og

Vidar Kleppe, fra Kristelig Folkeparti, Odd Holten og Kari Økland, fra Høyre, Svein Ludvigsen, og fra Sosialistisk Venstreparti, Kristin Halvorsen, har gjennomgått Dokument nr. 16 (1998-99) - årsmelding for 1998 fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget). Komiteen viser videre til at vedtatt lov og instruks pålegger EOS-utvalget å føre regelmessig tilsyn med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utøves av offentlig myndighet eller under styring eller på oppdrag fra offentlig myndighet.

Komiteen vil i denne sammenheng understreke forutsetningen om at det særlig er hensynet til enkeltpersoners og organisasjoners rettssikkerhet utvalget, som gjennom sin kontrollvirksomhet skal påse blir ansvarlig ivaretatt.

Komiteen registrerer at utvalget i deler av 1998 har bestått av kun 5 medlemmer, men at utvalget nå er fulltallig.

Komiteen viser til at Stortinget 12. februar 1998 vedtok å endre § 1 i utvalgets instruks slik at innstillingsmyndigheten til valg av nye medlemmer ble overført fra valgkomiteen til Stortingets presidentskap, jf. Innst. S. nr. 77 (1997-98) fra kontroll- og konstitusjonskomiteen og Dokument nr. 8:31 (1997-98). Komiteen viser i denne sammenheng til at det i innstillingen ble understreket av komiteen at utvalget må ha nødvendig tillit og integritet både overfor Stortinget, de kontrollerte tjenester og offentligheten.

Komiteen har merket seg at utvalget i løpet av året har gjennomført 26 inspeksjoner i de ulike tjenester. Videre har komiteen merket seg at utvalget i denne sammenheng mener at det er inspeksjonsvirksomheten som er det sentrale ved utvalgets virksomhet. Komiteen registrerer videre at utvalget har avvirket 16 interne arbeidsmøter, samt møter med justisminister, forsvarsminister og forsvarsjef.

Komiteen har videre registrert at utvalget har besøkt kontrollmyndigheten i Nederland og Sveits.

Komiteen mener at årsmeldingen fra Kontrollutvalget viser at det fortsatt er behov for et uavhengig kontrollutvalg av denne type for de hemmelige tjenester, og at den årsmelding som er lagt fram tilfredsstiller de krav som Stortinget har satt. Komiteen vil understreke at det er viktig at utvalget har en slik sammenhengning at hele befolkningen kan føle tiltro til at den jobben utvalget gjør er seriøs og troverdig.

Komiteen har merket seg at det i 1998 har innkommet 21 klagesaker til utvalget og at dette er mer enn en halvering fra 1997. Komiteen er fornøyd med denne positive utvikling. Komiteen har også merket seg at utvalget har opprettet 14 saker på eget initiativ. Komiteen mener at kontrollordningen kan ha bidratt til at saksbehandlingen i de organ utvalget kontrollerer er blitt bedre.

Komiteen registrerer at utvalget vurderer i større grad å benytte sakkyndig bistand.

Komiteen har merket seg at utvalgets edb-utstyr er gammelt og at 2000-års problematikken vil kreve omfattende tilpasninger. Komiteen forutsetter at administrative forhold av teknisk karakter og lokaliseringsforhold avklares i forholdet til størst mulig sikkerhet og best mulig håndtering av gradert informasjon.

Komiteen har registrert at utvalget, etter eget initiativ, har gått nærmere inn den såkalt Lamark-saken bl. a på bakgrunn av ulike påstander. Komiteen viser til at utvalget etter egen oppfatning også mener at saken lå utenfor utvalgets kontrollmandat. Komiteen finner derfor heller ikke grunnlag for Stortinget til å vurdere Regjeringens utøvelse av sitt forhold til andre stater. Slike forhold er etter komiteens mening først og fremst tillagt Regjeringen å utøve.

Komiteen har merket seg utvalgets påpeking av at det kan ha uheldige konsekvenser for kontrollen dersom det ikke blir gitt en viss generell informasjon om slike saker. Komiteen er av den oppfatning at det vil være fornuftig, for at kontrollen ikke skal gå på særlig sensitive områder, at utvalget får en viss generell informasjon om slike saker. Komiteen vil i denne sammenheng understreke at utvalget må vise særdeles stor varsomhet i sin utøvelse av kontrollvirksomheten i denne type saker, da det er komiteens oppfatning at denne virksomheten fortrinnsvis er tillagt Regjeringen. Komiteen forutsetter at Regjeringen vil orientere Stortinget på en egnet måte om slike saker direkte om den finner dette påkrevet.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil vise til at utvalgets behandling av Lamark-saken illustrerer viktigheten av å ha et uavhengig kontrollutvalg som gjennomgår de hemmelige tjenesters arbeid nettopp for å styrke den offentlige tiltro til disse tjenester. Dette medlem mener at den offentlige tiltro til OVS kunne vært svekket dersom kontrollutvalget hadde valgt å ikke gjennomgå den såkalte Lamark-saken.

Komiteen har merket seg at utvalget på initiativ fra overvåkingssjefen har blitt orientert om at det var etablert flere edb-baserte interne arbeidsregistre/sideregistre i OVS. Komiteen vil berømme overvåkingssjefens initiativ til selv å informere om at slike arbeidsregistre/sideregistre var blitt opprettet hos OVS. Komiteen konstaterer at et nytt registreringsrundskriv for POT er under utarbeidelse. Komiteen har videre merket seg at utvalget i denne sammenheng har funnet det mest hensiktsmessig å vente med mer inngående undersøkelser av sideregistrene til dette rundskrivet foreligger. Komiteen registrerer videre at utvalget uansett i løpet av første halvår i 1999 vil sette i gang nærmere undersøkelser av de enkelte sideregistre i OVS.

Komiteen har merket seg at en relativt stor andel av personellet som undergis personkontroll i forbindelse med førstegangstjeneste, er registrert i SSP og/eller det sentrale bøteregeter. Komiteen registre-

rer at dette for 1998 utgjorde i alt 18 pst. og hvor ca. halvparten ble nektet klarering. Komiteen understreker viktigheten av at det gis informasjon om klageadgang og om den muligheten man har til å søke om klarering etter en viss tjenestetid dersom man skikker seg vel og kan få referanseuttalelse.

Komiteen viser til Innst. O. nr. 20 (1997-98) – sikkerhetsloven § 21 - *Vurderingsgrunnlag for sikkerhetsklarering*, samt Forsvarskomiteens merknader i saken. Komiteen viser for øvrig til de saker Ombudsmannen for forsvaret behandler, jf. bl. a. Dokument nr. 5 (1998-99) – Ombudsmannen for forsvarets innberetning om virksomheten i 1998 – vedrørende klager på tjenesteforhold, sikkerhetsklarering, tjenestebevis.

Komiteen viser til at sikkerhetsloven ble sanksjonert 20. mars 1998, men er ennå ikke trådt i kraft. Komiteen ber på denne bakgrunn Regjeringen iverksette nødvendige tiltak slik at loven formelt kan tre i kraft så raskt som mulig.

Komiteen vil i forbindelse med utvalgets arbeid vise til § 12 i EOS-utvalgets instruks vedrørende meddelelser til offentligheten og understreker viktigheten av at denne overholdes.

Komiteen legger til grunn at ulike spørsmål og problemstillinger som er påpekt av utvalget, vil man komme tilbake til i den kommende evalueringen av kontrollordningen som skal skje innen utløpet av inneværende stortingsperiode.

Vedrørende EOS-utvalgets innsynsrett

Komiteen viser til at i forbindelse med kontrollen av de hemmelige tjenester tar EOS-utvalget i sin årsrapport for 1998 til Stortinget, og i eget brev til Presidentskapet av 12. mai 1999, initiativ til at Stortinget avklarer ulike problemstillinger i tilknytning bl. a. til et brev fra forsvarsministeren til forsvarssjefen datert 16. april 1997. I brevet viser utvalget til at det fremgår en retningslinje fra forsvarsministeren til sjefen for Forsvarets etterretningstjeneste når det gjelder behandling av krav om innsyn fra EOS-utvalget på et spesielt område. Videre viser komiteen til at utvalget også har tatt opp problemstillinger vedrørende EOS-utvalgets innsynsrett iht. utvalgets instruks §§ 5 og 6.

Komiteen vil innledningsvis også understreke viktigheten av at det oppnås høyest mulig konsensus i Stortingets organer når det gjelder saker av forsvars- og sikkerhetspolitisk karakter, av hensyn til rikets sikkerhet.

Komiteen viser videre til at etter at utvalget hadde overlevert sin årsmelding til Stortinget og denne ble sendt kontroll- og konstitusjonskomiteen til behandling, har Stortingets presidentskap mottatt to forsendelser fra forsvarsministeren, datert 21. april og 19. mai 1999. Utvalgets omtalte brev av 18. april 1997 fra forsvarsministeren til forsvarssjefen var vedlagt brevet av 21. april 1999. Komiteen viser til at brevene med vedlegg var gradert. Komiteen viser for øvrig til brev av 1. juni 1999 fra Stortingets presidentskap til

stortingsgruppene vedrørende representantenes innsyn i gradert dokumentasjon i forbindelse med komiteens behandling av Dokument nr. 16 (1998-99). Komiteen viser videre til nytt brev fra statsråden til Stortingets presidentskap av 8. og 9. juni 1999, samt forsvarssjefens brev av 10. juni 1999 hvor avgradering er foretatt, jf. vedlegg.

Komiteen viser ellers til at det i forbindelse med komiteens behandling av saken ble avvirket høringer med bl. a. medlemmer av EOS-utvalget, samt forsvarsminister Løwer.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Inger Lise Husøy, Laila Kaland og Morten Olsen, fra Kristelig Folkeparti, Odd Holten og Kari Økland, fra Høyre, Svein Ludvigsen og fra Sosialistisk Venstreparti, Kristin Halvorsen, vil vise til bakgrunnen for Stortingets oppnevning av EOS-utvalget og vil understreke viktigheten av at EOS-utvalget må ha adgang til nødvendig informasjon under utførelsen av kontrollvirksomheten.

De tre statsråders brev understreker at det er nødvendig å foreta presiseringer.

Dette flertallet viser til instruks om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestene § 5 *Begrensninger i innsyn*, hvor det framgår:

”Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal så vidt mulig iakttas hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet.

Mottatte opplysninger skal ikke meddeles annet autorisert personell eller andre offentlige organer som er ukjente med dem uten at det er tjenestlig behov for det, er nødvendig ut fra kontrollformålene eller følger av saksbehandlingsreglene i § 9. I tilfelle tvil bør avgi-veren av opplysningene forespørres.”

Etter dette flertallets oppfatning danner dette grunnlaget for tidligere forsvarsministre Kosmo og Fjærvoll, samt nåværende forsvarsminister Løwers oppfatning av EOS-utvalgets arbeidsområde mht. innsynsrett.

Et annet flertall, alle untatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, er enig med de tre nevnte forsvarsministres forståelse mht. EOS-utvalgets innsyn i E-tjenesten som framgår av vedlagte korrespondanse fra disse i denne saken.

På denne bakgrunn mener dette flertallet det vil være mulig å ivareta behovet for kontroll, kombinert med behovet for å beskytte sensitiv informasjon.

Flertallet, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet vil videre understreke at i de tilfeller det måtte oppstå tvil eller uenighet mellom utvalget og tjenesten om utvalgets innsynsrett, innenfor dette avgrensede området, må spørsmålet forelegges forsvarsministeren.

Dette flertallet vil understreke at dersom det ikke oppnås enighet om spørsmålet, må utvalget ha rett til å bringe spørsmålet inn for Stortinget. I den tid som er nødvendig for å avklare en tvist om innsynsrett kan utvalget etter dette flertallets mening ikke kreve å få dokumenter utlevert. Dette flertallet vil påpeke at kontroll- og konstitusjonskomiteen bør varsles om at en tvist om innsyn mellom utvalget og departementet er oppstått.

Dette flertallet forutsetter derfor at dette syn legges til grunn i det framtidige samarbeid mellom EOS-utvalget og tjenesten.

Dette flertallet vil videre understreke at det kan være behov for å regelfeste disse spørsmålene og Stortinget må derfor ved evalueringen av kontrollordningen ved utgangen av inneværende periode komme tilbake til spørsmålet, jf. Innst. S. nr. 77 (1997-98).

Komiteens leder, Jørgen Kosmo vil for sin del understreke at de spørsmål som her reises er av stor viktighet både for E-tjenesten og EOS-utvalget. Siden en del av premissene for diskusjonen går tilbake til dette medlemmets tid som forsvarsminister, finner dette medlem det uhensiktsmessig å være representert i merknadene.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiets er av den oppfatning at EOS-utvalget både i lovs form og gjennom instruks har tilfredsstillende innsynsmuligheter i de hemmelige tjenester ut fra de kriterier som Stortinget har fastsatt for denne virksomheten. Disse medlemmer vil i denne sammenheng vise til lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (3. februar 1995) § 4 – Innsynsrett m.v. åpner for at utvalget for å utføre sitt verv kan kreve innsyn i og adgang til forvaltningens arkiver og registre m.v.. Disse medlemmer vil i denne sammenheng understreke at det i noen få tilfeller må være muligheter for skjønn, og at innsynsretten til utvalget dermed ikke må anses ubetinget. Disse medlemmer viser til at dette også fremgår av NOU 1994:4 - Kontrollen med "de hemmelige tjenester" s. 63 til lovens § 4 hvor det bl.a. sies:

"Fra tid til annen er det imidlertid så avgjørende viktig at spesielt E- og O-tjenesten kan arbeide uforstyrret, at hensynet bør komme til uttrykk i reglene."

Disse medlemmer vil i denne sammenheng vise til at slike hensyn er ivaretatt gjennom Innst. O. nr. 19 (1997-98) om lov om Etterretningstjenesten, samt forsvarskomiteens merknader til denne, jf. Ot.prp. nr. 11 (1997-98) og Ot.prp. nr. 50 (1996-97).

Disse medlemmer viser for øvrig til denne lovens § 6 – Kontroll som fastslås bl. a. følgende:

"Etterretningstjenesten er underlagt kontroll og tilsyn med Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings og sikkerhetstjeneste, i samsvar med bestemmelsene i medhold av lov av 3. februar 1995 nr.

7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste.

Kongen kan etablere særskilte ordninger for å kontrollere og føre tilsyn med Etterretningstjenesten, i den hensikt å påse at virksomheten holdes innen rammen av gjeldende lov, administrative eller militære direktiver og lovfestet rett, samt påse at rettsikkerhetsmessige og andre hensyn ivaretas."

Disse medlemmer viser til Forsvarskomiteen merknader hvor det bl. a. fremgår:

...at innsyn i Etterretningstjenestens arkiver med videre kan skape problemer i forholdet til samarbeid med andre lands E-tjenester. Dette fordi mulig innsyn i gitt og arkivert materiale fra andre lands samarbeidende tjenester kan føre til at slikt materiale ikke vil bli gitt norske tjenester.

Komiteen vil videre peke på at hemmelighold i Etterretningstjenesten i hovedsak knytter seg til behovet for å beskytte kilder, metoder og bilaterale samarbeidsrelasjoner.

Komiteen vil videre peke på at det vil være en betingelse for opprettholdelse av en nasjonal evne til å understøtte eget etterretningsbehov at tjenestens kapasitet, teknologiske nivå og sårbarhet ikke avdekkes.

Disse medlemmer er av den oppfatning at de omtalte forhold mht. sikkerhetspolitiske hensyn når det gjelder Etterretningstjenesten er ivaretatt gjennom denne loven, selv om denne loven ble behandlet i ettertid. Disse medlemmer ser derfor på denne bakgrunn ikke noe grunnlag for å kritisere regjeringens håndtering av denne enkeltstaken. Forsvarsminister Kosmos brev til forsvarssjefen datert 16. april 1997 og den videre behandling av dette. Disse medlemmer vil videre understreke at de retningslinjer som her er gitt må ansees å være innenfor rammen av regjeringens myndighetsområde som utøvende makt.

Disse medlemmer har merket seg at utvalget ikke ble informert om forsvarsministerens retningslinjer. Disse medlemmer vil i denne sammenheng vise til Stortingets tidligere prinsipielle uttalelser innledningsvis og til Lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste § 6 – Om statsrådene og departementene:

"Reglene i §§ 4 og 5 gjelder ikke statsrådene, departementene og deres embets- og tjenestemenn, unntatt i forbindelse med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter for behandling av graderte opplysninger."

Disse medlemmer vil på denne bakgrunn understreke at statsråden ikke hadde plikt til å informere om dette brevet overfor utvalget. Disse medlemmer er likevel av den oppfatning at dette kunne vært gjort i og med at dette forhold berører kontrollutøvelsen til EOS-utvalget.

Disse medlemmer viser til at problemstillingen om utvalgets innsyn i saker vedrørende Forsvarets Overkommando/Etterretningsstaben er begrenset både i § 4. *Begrensninger m.v. i kontrollen* i utvalgets instruks og av en enstemmig forsvarskomiteés merknader i Innst. O. nr. 19 (97-98). Etter disse medlem-

mers mening må man når det gjelder vurdering av utvalgets innsynsrett således ta utgangspunkt i helheten i det foreliggende system, med lov, instruks og komitémerknader.

De mottatte brev (vedlagt denne innstilling) avklarer etter disse medlemmers syn at forsvarsminister Løwer slutter seg til forsvarsminister Kosmos og forsvarsminister Fjærvolls vurderinger og synspunkter. Dette fremgår bl. a. etter disse medlemmers syn i statsrådets brev av 21. april 1999:

”E-tjenestens virksomhet er også hjemlet i en lov, Lov om Etterretningstjenesten, som trådte i kraft 20. mars 1998. I en liste over E-tjenestens oppgaver gis det i lovens §3 eksplisitt anledning til:

å etablere og opprettholde etterretningssamarbeid med andre land,

å ivareta en nasjonal evne til å innhente og formidle informasjon fra et helt eller delvis okkupert Norge (også omtalt som ”okkupasjonsberedskap”)

E-tjenesten er helt avhengig av et nært og tillitsfullt samarbeid med flere utenlandske tjenester for å kunne løse de oppgavene den er pålagt i Etterretningsloven. En meget liten del av den informasjonen som gjøres tilgjengelig for E-tjenesten gjennom dette samarbeidet er av særlig sensitiv karakter. Tjenesten har derfor inngått bilaterale avtaler med de aktuelle samarbeidspartnere om håndteringen av dette spesielle materialet, som innebærer en norsk garanti for at det kun skal gis en ytterst begrenset distribusjon, i praksis til noen få medarbeidere i E-tjenesten.

Tilsvarende er E-tjenesten avhengig av kilder som gir informasjon basert på at deres identitet ikke skal gjøres kjent. Det personellet som inngår i okkupasjonsberedskapen må også kunne stole fullt og helt på at deres identitet ikke skal røpes. Slikt vern av kilders identitet er avgjørende i en rekke viktige saker.

Skulle kildenes identitet bli gjort kjent ut over en ytterst begrenset krets er det derfor en reell fare for at informasjonstilgangen vil stanse, og kildenes sikkerhet vil i noen tilfeller bli truet. Det aktuelle materialet omfatter ikke forhold som inngår i EOS-utvalgets kontrollformål.”

Disse medlemmer slutter seg til disse synspunkter og mener dette innebærer en tilslutning til disse medlemmers synspunkter om at en helhetsvurdering av lov, instruks og klargjørende komitémerknader til disse medfører klare begrensninger i utvalgets innsynsrett. Behovet for en slik begrensningsrett finnes bl.a. i forsvarsminister Løwers uttalelse i brevet over om at ”...Skulle kildenes identitet bli gjort kjent ut over en ytterst begrenset krets er det derfor en reell fare for at informasjonstilgangen vil stanse...”, Denne informasjonstilgang er særdeles viktig for et lite land som Norge med en sterkt begrenset etterretningstjeneste. Sikker tilgang på informasjon fra samarbeidende lands tjenester kan ha avgjørende betydning for norske styrker, deres liv og sikkerhet, ikke minst under tjeneste i utlandet.

Disse medlemmer viser til at EOS-utvalget lenge har vært kjent med at Stortinget i forbindelse med behandlingen av årsmeldingen skulle avklare utvalgets innsynsrett særlig overfor E-tjenesten. Disse medlemmer stiller seg derfor helt uforstående at EOS-utvalget i denne perioden anmodet om å

få seg forelagt ”alt utvekslet materiale med utenlandske tjenester i en bestemt periode, for eksempel de siste to måneder.” Disse medlemmer tolker denne anmodning som et klart bevis for at EOS-utvalget ikke viste den nødvendige forståelse og aksept for de enstemmige merknader fra forsvarskomiteen i Innst. O nr. 19 (1997-98) og derved avdekket utvalgets manglende forståelse for begrensningene og omfanget av sitt oppdrag.

Disse medlemmer vil gi honnør til forsvarsminister Løwer for at hun nektet å imøtekomme anmodningen fra EOS-utvalget.

Disse medlemmer viser videre til at det i forsvarsministerens brev av 19. mai 1999 under pkt. 2 bl. a. fremgår:

”Instruks for Stortingets kontrollutvalg for etterrettings-, overvåknings- og sikkerhetstjeneste (EOS) omtaler begrensninger for utvalgets virksomhet i sin §5-Begrensninger i innsyn- 1 avsnitt;

”Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal så vidt mulig iakttas hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet...”

Senere i samme instruks under §1 .1a-Tilsyn, heter det:

”1. Tilsynsoppgaven er:

For etterretningstjenesten: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke utøves urett mot noen.”

Videre viser disse medlemmer til statsrådets brev pkt. 3 hvor det bl.a. fremgår:

”Jeg finner den type inspeksjon det her er tale om meget uheldig i forholdet til samarbeidspartnere i utlandet. I praksis vil en slik kontrollvirksomhet gå på tvers av intensjonene i lov og instruks som nevnt i pkt. 2. Jeg kan vanskelig se at det her tas tilbørlig hensyn til vern av opplysninger mottatt fra utlandet, og forholdet til fremmede stater. Tilsvarende synes det tvilsomt om alt det materiale som ønskes tilgjengelig er nødvendig ut fra kontrollformålene.”

Disse medlemmer slutter seg til forsvarsministerens synspunkter, holdninger og forståelse av begrensningene i utvalgets oppgaver og forutsetter at disse synspunkter vil bli fulgt av forsvarsministeren også for fremtiden. Disse medlemmer vil også slå fast at utvalgets anmodning om inspeksjon i Forsvarets Overkommando/etterretningsstaben slik den fremkommer i brev av 19. mai 1999 faller utenfor de kontrolloppgaver/den kontrollfunksjon som EOS-utvalget er tillagt av Stortinget.

Disse medlemmer vil derfor si seg tilfreds med den håndtering og de vurderinger og synspunkter som er gjort i saken av tidligere forsvarsministere Kosmo og Fjærvoll samt nåværende forsvarsminister Løwer. Disse medlemmer forutsetter videre at tjenesten og utvalget i forbindelse med mulig fremtidig uenighet om hvor begrensningen i innsynsretten går i en prak-

tisk sak, søker å finne en løsning som er akseptabel for begge parter. Disse medlemmer vil understreke at det er kun når enighet ikke oppnås at saken bør henvises til forsvarsministeren. Disse medlemmer er videre tilfreds med at forsvarsminister Løwer i komiteens møte 9. juni har bekreftet at i en slik situasjon vil utvalget bli henvist til å ta saken opp med Stortinget. Disse medlemmer forutsetter at denne etablerte praksis etablert av forsvarsministrene Kosmo, Fjærvoll og Løwer følges inntil Stortinget har evaluert kontrollordningen ved utgangen av inneværende periode, jf. Innst. S. nr. 77 (1997-98).

På denne bakgrunn og for å etterkomme utvalgets og forsvarsministerens ønske om en klargjøring fra Stortingets side vedrørende utvalgets innsynsrett fremmes følgende forslag:

”Stortinget slutter seg til forsvarsministrene Kosmo, Fjærvoll og Løwers forståelse mht. EOS-utvalgets innsyn i E-tjenesten som fremgår av korrespondanse vedlagt denne innstilling og ber Regjeringen og EOS-utvalget legge denne til grunn for fremtiden.”

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, vil peke på at når det gjelder det fremsatte forslag om statsrådenes håndtering viser dette flertallet til sine merknader i innstillingen med hensyn til dette spørsmålet. Dette flertallet vil understreke at disse merknadene tydelig understreker de samme synspunkter som forslaget inneholder. Dette flertallet ser på denne bakgrunn ikke noe behov for i eget vedtak å gjenta disse standpunkter.

Komiteens medlem fra Høyre, Svein Ludvigsen, vil påpeke at tjenesten og utvalget i forbindelse med uenighet om hvor begrensningen i innsynsretten går i en konkret sak, søker å finne en løsning som er akseptabel for begge parter. Dette medlem vil understreke at det bare er når enighet ikke oppnås at saken skal henvises til forsvarsministeren. Dette medlem er videre tilfreds med forsvarsministeren i komiteens møte 9. juni 1999 har bekreftet at i en slik situasjon vil utvalget bli henvist til å ta saken opp med Stortinget.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at EOS-utvalget skal arbeide etter lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste av 3. februar 1995 og Instruks for Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings-, og sikkerhetstjeneste, vedtatt av Stortinget. Dette medlem viser til at lov og instruks fastslår at EOS-utvalget har ubegrenset innsynsrett samtidig som utvalget ikke skal søke mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene (jfr. § 5 i instruks). Dette medlem mener at det ut fra lov og instruks er klart at det er EOS-utvalget selv som avveier mellom ulike hensyn. Dette medlem viser til at Stortinget har vedtatt prosedyrer som skal følges dersom det oppstår tvist mellom EOS-utvalget og tjenestene (jfr. § 6 i instruk-

sen). Dette medlem viser til at verken lov eller instruks åpner for at E-tjenesten kan nekte utvalget innsyn eller at Forsvarsministeren skal konsulteres i saken.

Dette medlem mener at EOS-utvalgets kontrollarbeid overfor Forvarets Etterretningstjeneste, Politiets Overvåkingstjeneste og Forvarets Sikkerhetstjeneste krever samarbeid mellom utvalget og tjenestene. Dette medlem konstaterer at det framgår av Årsmeldingen at det er etablert tilfredstillende samarbeidsforhold mellom Politiets Overvåkingstjeneste og Forvarets Sikkerhetstjeneste og EOS-utvalget. Dette medlem forutsetter at både hensynet til en demokratisk kontroll og hensynet til at sensitivt materiale behandles forsvarlig er ivaretatt. Dette medlem mener at E-tjenesten burde henvendt seg til EOS-utvalget – og ikke til Forsvarsministeren – for å finne en omforenet løsning innenfor rammen av gjeldende lov og instruks.

Dette medlem viser til at flertallets merknader beskriver en framgangsmåte for tvist om innsyn mellom E-tjenesten og EOS-utvalget som ikke er beskrevet i lov og instruks. Dette medlem mener likevel at den framgangsmåte som er beskrevet er konstitusjonelt akseptabel siden Stortinget er tillagt siste ord. Dette medlem mener at det er framtidig praksis sammen med utvalgets sammensetning som vil avgjøre om kontrollen med E-tjenesten virker tilfredstillende og har fortsatt bred tillit.

Dette medlem mener at hensynet til rikets sikkerhet tilsier at E-tjenesten heretter legger vekt på å etablere gode samarbeidsforhold til EOS-utvalget, slik at den offentlige debatten om sensitive spørsmål begrenses.

Dette medlem konstaterer at framgangsmåten som beskrives av flertallet gjelder et avgrenset område for E-tjenestens virksomhet og ikke for Politiets Overvåkingstjeneste og Forvarets Sikkerhetstjeneste.

3. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Stortinget slutter seg til forsvarsministrene Kosmo, Fjærvoll og Løwers forståelse mht. EOS-utvalgets innsyn i E-tjenesten som fremgår av korrespondanse vedlagt denne innstilling og ber Regjeringen og EOS-utvalget legge denne til grunn for fremtiden.

4. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rår Stortinget til å gjøre slikt

vedtak:

Dokument nr. 16 (1998-99) - Årsmelding for 1998 fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) – vedlegges protokollen.

Jørgen Kosmo,
leder.

Svein Ludvigsen,
ordfører og sekretær.

Vedlegg 1**Brev fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) til Stortingets presidentskap, datert 12. mai 1999.****EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT**

I pkt 9 i utvalgets årsmelding for 1998 har utvalget opplyst at det foreligger en sak som gjelder utvalgets innsynsrett, og som inneholder graderte opplysninger. Det er senere offentlig kjent at saken dreier seg om et brev daværende forsvarsminister Jørgen Kosmo skrev til forsvarssjefen 18. april 1997, hvor han ga en retningslinje til sjefen for Forsvarets etterretningstjeneste om behandling av krav om innsyn fra EOS-utvalget.

Utvalget hadde i møte 17. mars 1999 enstemmig vedtatt en tekst til noe bredere omtale av saken i årsmeldingen. Forsvarsdepartementet nektet imidlertid å avgradere retningslinjen. Dette er bakgrunnen for at utvalget i årsmeldingen måtte nøye seg med å skissere den rettslige problemstillingen saken reiser, og vise til instruksens § 13 nr. 2 som angir hvilken prosedyre som skal følges dersom utvalget mener Stortinget bør gjøre seg kjent med graderte opplysninger i en sak utvalget har undersøkt.

Undervedlegg 1

Nedenfor er inntatt EOS-utvalgets uttalelse om utvalgets innsynsrett i Forsvarets etterretningstjeneste, vedtatt i utvalgets møte 17.3.99 som en del av utvalgets årsmelding for 1998. Bakgrunnen for saken er et brev daværende forsvarsminister Jørgen Kosmo skrev til Forsvarssjefen 18. april 1997, hvor han ga en retningslinje til sjefen for Forsvarets etterretningstjeneste om behandling av krav om innsyn fra EOS-utvalget. Omtalen innledningsvis av retningslinjen, og av departementets begrunnelse for å gi retningslinjen, er tatt ut av grade-ringshensyn. Den del av uttalelsen som her gjengis er ugradert.

"UTVALGETS INNSYNSRETT

(-----)

Utvalget er av den oppfatning at den ordning som er etablert, ikke samsvarer med de saksbehandlingsreglene som er gitt i § 6 i utvalgets instruks, og de forutsetninger som ligger til grunn for bestemmelsen. Utgangspunktet er kontrollloven § 4, som gir utvalget en ubetinget innsynsrett i tjenestenes arkiver og registre.

I § 5 første ledd i instruksens er det fastsatt:

"Begrensninger i innsyn

Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal så vidt mulig iakttas hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet."

Utvalget har hele tiden nøye fulgt bestemmelsen i instruksens § 5 om at det ikke skal søkes et mer omfattende innsyn enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene.

Bestemmelsen i instruksens § 6 lyder:

Etter det utvalget forstår har Stortinget - som varslet i forsvarsminister Løwers pressemelding 15. april 1999 - mottatt en kopi av den aktuelle retningslinjen, samt en skriftlig redegjørelse for Forsvarsdepartementets syn. Utvalget har ikke mottatt kopi av nevnte redegjørelse.

Situasjonen illustrerer de vanskeligheter det kan medføre at utvalget ikke er gitt samme anledning som forvaltningen til å oversende graderte opplysninger til Stortinget. Det er etter utvalgets mening behov for klare prosedyrer, og utvalget vil gjerne få komme tilbake til dette på generelt grunnlag.

Når det gjelder den konkrete saken som foreligger, har utvalget i møte 12. mai 1999 besluttet å oversende til Stortinget en uttalelse om saken som ikke inneholder graderte opplysninger. Det som oversendes er en del av utvalgets årsmelding som ble vedtatt i møtet 17. mars 1999, men hvor omtalen innledningsvis av retningslinjen og departementets begrunnelse for å gi retningslinjen, er tatt ut.

Uttalelsen følger vedlagt.

"Tvist om innsyn og kontroll

Utvalgets beslutninger om hva det skal søkes innsyn i og om omfanget og utstrekningen av kontrollen er bindende for forvaltningen. Mot slike beslutninger kan det ansvarlige personell på vedkommende tjenestested kreve inntatt begrunnet protest i møteprotokollen. Etterfølgende protest kan gis av forsvarssjefen og overvåkingssjefen.

Protester som her nevnt skal inntas i eller følge utvalgets årsmelding."

Utvalgets oppfatning er at det er tjenestene direkte som er underlagt utvalgets innsynsrett. Innsynsbestemmelsen i kontrollloven § 4 sammenholdt med protokollasjonsretten i instruksens § 6, bygger videre på den forutsetning at innsyn gis på stedet. Dette er det også gitt uttrykk for i Skaugutvalgets innstilling (NOU 1994:4 s 63, kommentarene til §§ 5 og 6 i instruksens).

Utvalget har tatt saken opp med forsvarsminister Dag Jostein Fjærvoll, uten at utvalget og forsvarsministeren har kunnet samle seg om en felles forståelse.

Utvalget ser ikke bort fra at sikkerhetspolitiske hensyn kan tale for at det i særlig sensitive saker etableres en saksgang som avviker fra den som følger av gjeldende instruks, men det bør i tilfelle gjøres på formelt korrekt måte. Utvalget ser det som prinsipielt viktig at det ikke hersker uklarhet om de prosedyrer og regler som skal gjelde for utvalgets kontrollutøvelse - spesielt for innsynsretten som her er helt sentral. Utvalget ser også klare betenkeligheter med en (skjønsmessig) retningslinje om at tjenesten kan nekte kontrollorganet innsyn i visse typer opplysninger.

Det skal bemerkes at utvalget ikke ble informert om forsvarsministerens retningslinje. Utvalget ble først oppmerksom på retningslinjen ved en stikkprøvekontroll i FO/Es arkiver i august 1998. At departementet ikke har informert utvalget om en sak som vedrører

sentrale spørsmål for kontrollutøvelsen, finner utvalget klart kritikkverdig."

Vedlegg 2

Brev fra Forsvarsdepartementet ved statsråd Eldbjørg Løwer til Stortingets presidentskap, datert 8. juni 1999.

EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT – AVGRADERTE DOKUMENTER

Jeg viser til møte i går, 7 juni, mellom Stortingets presidentskap, de parlamentariske lederne og meg.

Vedlagt følger kopier av fire dokumenter som nå er avgradert:

1. 94/01630-40/FD II/TE/342.9 SPØRSMÅLET OM EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT

2. 94/01630-45/FD II/TE/342.9 EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT OVERFOR E-TJENESTEN
3. 94/01630-46/FD II/TE/342.9 SPØRSMÅLET OM EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT OVERFOR ETTERRETNINGSTJENESTEN
4. 94/01630-47/SE/ABH/342.9 EOS-UTVALGETS INSPEKSJON 25 MAI 1999 – INNSYN I SENSITIVT MATERIALE

Undervedlegg 1

Brev fra Forsvarsdepartementet ved Dag Jostein Fjærvoll til EOS-utvalget, datert 6. oktober 1998.

SPØRSMÅLET OM EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT

Jeg viser til ditt brev av 23 september angående EOS-utvalgets innsynsrett i forhold til FO/E.

Kontrollloven gir EOS-utvalget innsynsrett i Etterretningstjenestens arkiver når det gjelder materiale som kan ha betydning for gjennomføringen av kontrollen. Overfor Etterretningstjenesten er tilsynsoppgaven i utvalgets instruks (§11) definert som å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke utøves urett mot noen. Dette må etter mitt syn være avgjørende for måten kontrollen utføres på. Instruksene inneholder dessuten begrensning

ger i innsyn, og poengterer (i §5) at det ikke skal søkes et mer omfattende innsyn enn det kontrollformålet tilsier, og at EOS-utvalget så vidt mulig skal iaktta hensynet til kildevern og opplysninger mottatt fra utlandet.

E-tjenesten er, for å kunne ivareta de oppgaver tjenesten er pålagt i Lov om Etterretningstjenesten, helt avhengig av et effektivt kildevern og evnen til å samarbeide nært med samarbeidende tjenester. Jeg viser i denne forbindelse til brevet fra daværende forsvarsminister til Forsvarssjefen av 16 april 1997, som utvalget er kjent med.

Jeg ser for øvrig fram til å møte EOS-utvalget 14 oktober.

Undervedlegg 2

Brev fra Forsvarsdepartementet ved statsråd Eldbjørg Løwer til EOS-utvalget, datert 22. mars 1999.

EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT OVERFOR E-TJENESTEN

Jeg viser til brev av 17 mars 1999 om ovennevnte spørsmål.

Etter å ha vurdert saken, er jeg kommet til at en referanse til den spesielt sensitive informasjon det er tale om, ikke bør inngå i et ugradert dokument som utvalgets årsmelding for 1998. Dette først og fremst fordi en

offentliggjøring vil kunne lede til tvil blant E-tjenestens samarbeidspartnere om dens evne til å beskytte slik informasjon. En slik usikkerhet vil i seg selv kunne skade tjenesten.

Jeg kan derfor ikke gi min tilslutning til at den foreslåtte teksten avgraderes. Avklaringen av spørsmålet som er reist angående innsynsrett, bør finne sted internt, mellom utvalget og Stortingets organer.

Undervedlegg 3**Brev fra Forsvarsdepartementet ved statsråd Eldbjørg Løwer til Stortingets presidentskap, datert 21. april 1999.****SPØRSMÅLET OM EOS-UTVALGETS
INNSYNSRETT OVERFOR ETTERRETNINGS-
TJENESTEN**

Jeg viser til kap. 9 i EOS-utvalgets årsmelding for 1998, der ovennevnte problemstilling kort reises. Jeg skal i det følgende gjøre rede for saken. Fordi utvalget poengterer at "det foreligger graderte opplysninger i en sak der omfanget av utvalgets innsynsrett er tatt opp", føler jeg behov for å legge frem Forsvarsdepartementets syn.

Kontrollloven av 3 februar 1995 definerer kontrollformålet i §2 slik:

"Formålet med kontrollen er:

1. å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene,
2. å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet,
3. å påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett."

Det presiseres videre samme sted:

"Utvalget skal iakttta hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede stater. Formålet er rent kontrollende. Utvalget kan ikke instruere de kontrollerte organer eller nyttes av disse til konsultasjoner."

E-tjenestens virksomhet er også hjemlet i en lov, Lov om Etterretningstjenesten, som trådte i kraft 20 mars 1998. I en liste over E-tjenestens oppgaver gis det i lovens §3 eksplisitt anledning til

- å etablere og opprettholde etterretningssamarbeid med andre land,
- å ivareta en nasjonal evne til lå innhente og formidle informasjon fra et helt eller delvis okkupert Norge (også omtalt som "okkupasjonsberedskap").

E-tjenesten er helt avhengig av et nært og tillitsfullt samarbeid med flere utenlandske tjenester for å kunne løse de oppgavene den er pålagt i Etterretningsloven. En meget liten del av den informasjonen som gjøres til-

gjengelig for E-tjenesten gjennom dette samarbeidet er av særlig sensitiv karakter. Tjenesten har derfor inngått bilaterale avtaler med de aktuelle samarbeidspartnerne om håndteringen av dette spesielle materialet, som innebærer en norsk garanti for at det kun skal gis en ytterst begrenset distribusjon, i praksis til noen få medarbeidere i E-tjenesten.

Tilsvarende er E-tjenesten avhengig av kilder som gir informasjon basert på at deres identitet ikke skal gjøres kjent. Det personellet som inngår i okkupasjonsberedskapen må også kunne stole fullt og helt på at deres identitet ikke skal røpes. Slikt vern av kilders identitet er avgjørende i en rekke viktige saker.

Skulle kildenes identitet bli gjort kjent ut over en ytterst begrenset krets er det derfor en reell fare for at informasjonstilgangen vil stanse, og kildenes sikkerhet vil i noen tilfeller bli truet. Det aktuelle materialet omfatter ikke forhold som inngår i EOS-utvalgets kontrollformål.

E-tjenestens ledelse mente at utvalget i 1997 ville kunne komme til å søke innsyn i materiale som ville avdekke navn på kilder og lignende. Grunnet usikkerhet om hvordan E-tjenesten skulle forholde seg dersom EOS-utvalget ba om innsyn i denne type sensitiv informasjon, ble det 16 april 1997 sendt et brev fra forsvarsministeren til forsvarssjefen. Der ble det blant annet sagt at sjefen for E-tjenesten, gitt nødvendigheten av å beskytte kilder i inn- og utland, skulle henvise EOS-utvalget til forsvarsministeren hvis utvalget søkte innsyn i materiale som direkte eller indirekte avdekket kildenes identitet (kopi av brevet er vedlagt).

Det har hittil ikke vært nødvendig for sjef E å gjøre bruk av denne muligheten. Brevet av 16 april 1997 ble imidlertid kjent for EOS-utvalget under en rutineinspeksjon i E-tjenestens arkiv i august 1998. Dette er bakgrunnen for den prinsipielle diskusjon mellom utvalget og forsvarsministeren som har pågått siden.

Jeg ber om at Stortinget avklarer de spørsmål som her er reist og tar nødvendig hensyn til behovet for kildebeskyttelse slik at E-tjenesten kan løse de oppgaver den er pålagt av Stortinget uten større risiko enn strengt nødvendig.

Undervedlegg 4**Brev fra Forsvarsdepartementet ved statsråd Eldbjørg Løwer til Stortingets presidentskap, datert 19. mai 1999.****EOS-UTVALGETS INSPEKSJON 25 MAI 1999 –
INNSYN I SENSITIVT MATERIALE**

1. Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) har varslet en inspeksjon ved Forsvarets overkommando/ Etterretningsstaben 25 mai 1999, hvor utvalget ønsker tilgjengelig alt utvekslet materiale med utenlandske tjenester i en bestemt periode, f eks de siste to måneder.
2. Lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste angir i sin formålsparagraf (§2.1-3) at virksomheten skal fokuseres mot at det ikke utøves urett mot noen, at virksomheten i EOS-tjenesten ikke utilbørlig skader samfunnslivet og at utførelsen av oppgaver i tjenesten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver eller ulovsfestet rett. Spesielt nevnes at det kontrollerende utvalg skal iaktta hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter. Instruks for Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS) omtaler begrensninger for utvalgets virksomhet i sin §5-Begrensninger i innsyn-1 avsnitt;

"Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal så vidt mulig iaktta hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet. ..."

Senere i samme instruks under §1.1a-Tilsyn, heter det:

"1. Tilsynsoppgaven er:

a. For etterretningstjenesten: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke utøves urett mot noen."

3. Jeg finner den type inspeksjon det her er tale om meget uheldig i forholdet til samarbeidspartnere i utlandet. I praksis vil en slik kontrollvirksomhet gå på tvers av intensjonene i lov og instruks som nevnt i pkt 2. Jeg kan vanskelig se at det her tas tilbørlig hensyn til vern av opplysninger mottatt fra utlandet, og forholdet til fremmede stater. Tilsvarende synes det tvilsomt om alt det materiale som ønskes tilgjengelig er nødvendig ut fra kontrollformålene.

På denne bakgrunn synes det mest hensiktsmessig at EOS-utvalget ikke foretar den varslede gjennomgang av alt utvekslet materiale 25 mai 1999, men avventer en behandling i Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité av EOS-utvalgets rapport for 1998. Jeg ber også om at komiteen blir gjort kjent med dette brev, slik at denne henvendelse kan tas med i komiteens vurderinger.

Vedlegg 3**Brev fra Forsvarsdepartementet til Stortingets presidentskap, datert 9. juni 1999.****EOS-UTVALGETS INNSYNSRETT -
AVGRADERTE DOKUMENTER**

Forsvarsdepartementet viser til vår ekspedisjon av 8 juni 99 hvor kopi av fire avgraderte dokumenter ble oversendt, og telefonsamtale Skovly/Stav.

Videre ble kopi av FDs skriv av 16 april 1997, ref 94/01630-34, også oversendt pr bud og bekreftet mottatt.

Undervedlegg 1**Brev fra Forsvarsdepartementet ved statsråd Jørgen Kosmo til Forsvarsjefen, datert 16. april 1997.****STORTINGETS KONTROLLUTVALG –
KONTROLLVIRKSOMHET OVERFOR FO/E**

Kontrollutvalgets tilsynsoppgave for Etterretningstjenesten er å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke utøves urett mot noen. Utvalgets beslutninger om hva det skal søkes innsyn i, og om omfanget og utstrekningen av kontrollen, er bindende for den forvaltningen som blir kontrollert. Det er imidlertid innført avgrensninger i kontroll og innsyn, som blant annet innebærer at utvalget ikke skal søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene, og at det så vidt mulig skal iaktas hensyn til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet. Instruks for Kontrollutvalget vedlegges.

Etterretningstjenesten skal, så langt det er forsvarlig, gi generell informasjon om alle sider ved tjenestens

virksomhet. Det vises i denne forbindelse til instruksens bestemmelser angående tvist om innsyn og kontroll, der det gis anledning til å protokollføre begrunnet protest i møteprotokollen, og etterfølgende protest kan gis av forsvarssjefen.

Etterretningstjenesten er avhengig av et effektivt kildevern og evnen til å opprettholde tillitsfulle relasjoner til samarbeidende tjenester. Det er derfor viktig å beskytte Etterretningstjenestens kilder for sensitiv informasjon både i inn- og utland. Det er også viktig å beskytte identiteten til personer som inngår i okkupasjonsberedskapen.

Sjef E kan på dette grunnlag unnlate å gi informasjon som direkte eller indirekte kan medføre fare for at ovennevnte identitet blir røpet. Han skal i slike tilfeller henviser Kontrollutvalget til forsvarsministeren.

Vedlegg 4**Brev fra Forsvarets Overkommando, Forsvarssjefen, til utvalgmedlem Svein Ludvigsen, datert 10. juni 1999.**

Etter anmodning fra Forsvarsministeren, har jeg besluttet å avgradere mitt brev til Forsvarsministeren av 13 mai 1999 (ref 1999/99/01008-26/FO/E/204).

Skrivet følger vedlagt.

Undervedlegg 1**Brev fra Forsvarets overkommando, Forsvarssjefen, til Det kongelige forsvarsdepartement ved departementsråden, datert 13. mai 1999.****EOS-utvalgets inspeksjon 25 mai 1999 - innsyn i sensitivt materiale***1 Bakgrunn*

Forsvarets etterretningstjeneste (FO/E) viser til grunnlag i løpende uenighet mellom Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) og Forsvarsministeren (FMIN) om begrensninger i utvalgets innsynsrett i relasjon til utvalgets målsetning og definisjon av utstrekningen av interesseområdet for EOS-utvalgets virksomhet.

Dette skrevet tar konkret utgangspunkt i EOS-utvalgets anmodningA av 27 april 1999 (gradert begrenset av utvalget) til FO/E på bakgrunn av den varslede inspeksjonen 25 mai 1999. Utvalget ønsker da innsyn i

rapporter til og fra samarbeidende tjenester. Rapportene ønskes gjort tilgjengelig for en fysisk gjennomgang, og bør etter utvalgets anmodning omfatte utvekslet materiale for de siste to måneder.

2 Drøfting**2.1 Grunnlag**

Lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste angir i sin formålsparagraf (§ 2.1-3) at virksomheten skal fokuseres mot at *det ikke utøves urett mot noen, at virksomheten i EOS-tjenestene ikke utilbørlig skader samfunnslivet* og at utøvelsen av oppgaver i tjenestene holdes innen rammen av *lov, administrative eller militære direktiver eller ulovfestet rett*. Spesielt nevnes at det kontrollerende utvalg *skal iaktta*

hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter.

Instruks for Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS) omtaler begrensninger for utvalgets virksomhet i sin § 5-Begrensninger i innsyn-1 avsnitt;

"Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal så vidt mulig iaktta hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet. ..."

Senere i samme instruks under § 11.1a-Tilsyn, heter det;

"1. Tilsynsoppgaven er:

a. For etterretningstjenesten: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke utøves urett mot noen."

2.2 Tilleggsinstruks fra Forsvarsministeren

Statsråd Jørgen Kosmo tok i et skriv av 25 april 1997 initiativ til en presisering av EOS-utvalgets virksomhet overfor FO/E. I skrevet omtales utvalgets målsetning og rammer i henhold til de ovenfor refererte lov- og instrukseligheter. Spesielt omtales forholdet til samarbeidende tjenester, og behovet for beskyttelse av kilder for sensitiv informasjon. Skrevet avsluttes med følgende avsnitt:

"Sjef E kan på dette grunnlag unnlate å gi informasjon som direkte eller indirekte kan medføre fare for at

ovennevntes identitet blir røpet. Han skal i slike tilfeller henviser Kontrollutvalget til forsvarsministeren."

2.3 Tvist om innsyn

Det pågår en tvist om begrensning av innsynsrett i Etterretningstjenestens virksomhet som angitt i pkt 1 og pkt 2.2. FO/E er kjent med at saken beror til behandling i Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite og at behandlingen av saken i nevnte forum ikke vil finne sted før etter at EOS-utvalgets inspeksjon av FO/E er gjennomført 25 mai 1999.

I kraft av anmodningen fra EOS-utvalget om innsyn i rapporter til og fra samarbeidende tjenester, mener FO/E dette blir som å gi et bidrag til den prinsipielle saksbehandlingen som Kontroll- og konstitusjonskomiteen skal utføre. FO/E antar at en bør søke å unngå dette.

3 Konklusjon

FO anmoder FD om å meddele EOS-utvalget at utvalgets forespørsel på det nåværende tidspunkt ikke kan etterkommes med hensyn til å fremlegge rapporter til og fra samarbeidspartnere for de siste to måneder.

Dette med bakgrunn i FMINs innskjerpelse av den alminnelige instruks for utvalget av 25 april 1997, og i forhold til den pågående sak mellom EOS-utvalget og FMIN om eventuelle begrensninger i utvalgets innsynsrett i FO/Es virksomhet. Å etterkomme utvalgets ønske nå vil kun medvirke til å gjøre definisjonen av kontrollfunksjonens prinsipielle rammer ytterligere uklare.